

GULD- FISKEN I GLAS- SKÅLEN

SÅDAN TRÆNER DU DIN GULDFISK

Mennesker med en hukommelse som en elefant er gode til at huske. Dem, der husker som en guldfisk, har til gengæld en mageløs evne til at glemme. Det er i hvert fald en udbredt antagelse, at det store snabeldyr er i stand til at fastholde selv de mindste detaljer i årevis, mens den lille orange karusse lever i øjeblikket og plasker ubekymret omkring.

Guldfisken husker en anelse bedre end sit rygte, hvis vi skal tro den nyeste forskning, men specielt eftertænkksom er den ikke. Til gengæld kan vi mennesker hjælpe dens hjerneaktivitet lidt på vej. På Den Blå Planet i København har dyrepasserne ligefrem udformet en manual for, hvordan vi bedst træner vores kælefisks hukommelse derhjemme i egen glasskål.

Rådet er at give guldfisken mad med en pind. Efterhånden som den forbinder pinden med føde, kan vi få fisken til at følge efter den. Vi introducerer så en ring og får guldfisken til at følge efter pinden gennem ringen. Efter at have gentaget cirkusnummeret adskillige gange vil guldfisken til sidst forbinde ringen med mad og svømme igennem af sig selv.

Træningen viser, at den gællede svømmer husker, hvad den har lært. Faktisk sidder øvelserne indprentet i fiskeknoppen i op til tre måneder. Evnen til at erindre er da også ganske praktisk, for når guldfisken husker, hvor maden er, kommer den ikke til at sulte, og når den husker, hvor rovfiskene bor, bliver den ikke spist. Hvis dens ejer husker ikke at overfodre, slipper den tilmed for mavepine.

Evnen til at genkalde sig lige netop det, som er væsentligt for at overleve, er grunden til, at vi mennesker ofte husker farefulde øjeblikke ned i mindste detalje. Det forbereder os på at undgå lignende situationer og gør os i stand til at reagere hurtigere og mere hensigtsmæssigt, hvis de alligevel opstår. Det er lige præcis det, historie handler om, at huske, og helst det fra fortiden, som er værd at minde hinanden om. Hvis vi benytter vores historie, har vi simpelthen lettere ved at overleve og måske ligefrem lettere ved at leve godt. Historien er nemlig de erfaringer fra fortiden, som vi husker på i nutiden og bruger til at orientere os i verden. Og det gælder både guldfisk og godtfolk.

DEN MENTALE GLASSKÅL

Sociale væsener kommunikerer med hinanden. Det er det, der gør dem sociale. Guldfisken meddeler sig til sine artsfæller ved at bevæge sig på bestemte måder, og elefanten med brug af alle sine sanser. Menneskedyret har derudover udviklet et talesprog, som gør os i stand til at dele vores erfaringer mundtligt med andre, og et skriftsprog til at sprede dem over store afstande. Som

den franske sociolog Maurice Halbwachs i klassikeren *La mémoire collective* i 1950 gjorde opmærksom på, findes der af samme grund en række fortidige erfaringer, som ligger ud over de individuelle. Han kaldte dem for 'den kollektive erindring'. Når vi deler erfaringer med andre, får vi pludselig en fælles referenceramme, som skaber sammenhold mellem os, der deler dem.

I dag vil historikere nok hævde, at der findes mere end en enkelt kollektiv erindring, og at de fleste mennesker tager del i adskillige fællesskaber, om de så omfatter fædrelandet, familien eller fodboldklubben. Til gengæld er der nogle, der virker vigtigere for vores evne til at overleve end andre, blandt andet det erindringsfællesskab der knytter sig til landet.

Længe blev erindringerne delt mellem landets indbyggere, når de talte og sang sammen. Tænk bare på *Højskolesangbogens* arsenal af folkeviser og heltekvad. Men skriftkloge hoveder fandt det også praktisk at fastholde den fælles viden ved at nedfælde den. Det var tilfældet med en lærd mand ved navn Sakse, på latin bedre kendt som Saxo Grammaticus. Vi ved ikke så forfærdelig meget om ham, ud over at han omkring år 1200 skabte værket *Gesta Danorum, Danernes bedrifter*, som i århundreder efter udgjorde grundkernen i danskernes kollektive erindring. Dets undertiden lettere upålidelige sagnfortællinger var endnu i slutningen af 1800-tallet fast pensum i folkeskolens undervisning på linje med Luthers lille katekismus. I dag er det erstattet af lærebøger i historie og en syndflod af andre medier.

Den amerikanske kunstner Andy Warhol mente,

at det i hans samtid i 1960'erne særlig var filmmediet, som havde overtaget rollen som den førende historiefortæller, der forklarede mennesker, hvor de kom fra, vejledte dem i, hvilke værdier de havde til fælles, og hvordan de burde se ud og opføre sig. I dag ville vi nok snarere pege på mobiltelefonens store udbud af sociale medier såsom TikTok, Snapchat og Instagram, der er i stand til dagligt at fastholde teenagere og andre tobenedes opmærksomhed i timevis.

Et eksempel på en fælles historisk reference, som vi har overleveret til hinanden gennem det seneste århundredes populærkultur, er de hjelmklædte krigere, vi kender under navnet vikinger. Mange danskere betragter vikingerne som stærke, modige og eventyrlystne. Sådan fremstår de da også, hvis man gæster Nationalmuseet i København og betragter kunstneren Jim Lyngvilds bud på, hvordan de så ud. Vores positive måde at bedømme dem på hænger tæt sammen med, at vi opfatter dem som vores forfædre og synes, at vi har arvet retten til at bryste os af deres bedrifter.

Det er nu ikke nogen særlig gammel forestilling, at vikingerne hører til som en særskilt og lettere ophøjet gruppe i danmarkshistorien. Den opstod først, da Danmark i midten af 1800-tallet blev en slags folkestyre. Styreformen krævede en fortælling, som fik befolkningen – især det køn med stemmeret – til at støtte op om fællesskabet på tværs af politiske uenigheder og sociale skillelinjer.

Her kunne stærke mænd, som stod sammen mod en fælles fjende, og som deres efterkommere passende

kunne spejle sig i, spille en rolle. At vikingerne blev udstyret med hornede hjelme og bronzelurer, skyldtes, at der forud var gjort nogle smukke fund af kultiske genstande. De var ganske vist fra bronzealderen og havde et par årtusinder ekstra på bagen, men de pyntede og skabte stolthed og fandt vej til populærkulturen. Den dag i dag promoverer tv-serier, turistbrochurer og souvenirs dem stadig.

Det er nemlig historiefortællingen, der binder mennesker sammen som ærtehalv med forestillinger om, hvor vi kommer fra, hvilke værdier vi har til fælles, og med forklaringer på, hvor vi bevæger os hen. Det er den, der skaber mening, vækker følelser og sikrer sammenhængskraft. Og det er en fordel, for sammenhold gør stærk i en verden, som organiserer sig i små og store meningsfællesskaber. Mentale glasskåle med hver deres livsverden.

GULDFISKELOVEN

Historiefortællinger omfatter sjældent alle mennesker i verden. Kriterierne for at blive inkluderet er barske og følger principperne i den såkaldte guldfiskelov: Det er den samme sindsbevægelse, vi oplever, hvad enten vi læser om en million kinesere, der er sultet ihjel, eller titusinder af indere, der er døde under en oversvømmelse. Eller om et par unge franskmænd, der er blevet myrdet under en telttur, nabokonen, der har brækket benet, eller vi har set guldfisken dø i vores eget akvarium.

Guldfiskeloven er formuleret af den nu afdøde

svensk-ungarske mikrobiolog og debattør George Klein for årtier siden. Den fortæller noget om, i hvor høj grad vi betragter verden fra egne breddegrader. Tag blot et kig i morgenavisen, hvor der er mest om landet, mindre om kontinentet og næsten ingenting fra de fjernere afkroge af verden.

På samme måde kan guldfiskeloven forklare, hvorfor danskere er mest interesseret i dansk historie og kinesere i kinesisk historie. Det kræver nemlig ikke megen fantasi at bilde sig selv ind, at man er verdens centrum præcis som guldfisken i glasskålen. Alting befinder sig jo udenom.

Zhōng Guó, eller Riget i Midten, er da også meget sigende det kinesiske navn for Kina, som kan spores helt tilbage til Zhoudynastiet 1122-255 f.v.t. Ud over det rent geografiske dækker navnet over en måde at opfatte sig selv på, som sætter hensyn til andre ud af spil for at fremme egne mål og ønsker. På samme måde omtaler enhver amerikansk præsident, og Joe Biden er ingen undtagelse, ofte USA som Guds eget land og tilmed det bedste i verden.

I Rusland er præsident Vladimir Putin stærkt historisk interesseret og anser sit land som den retmæssige arvtager til både Sovjetunionen og zartidens Rusland. Hans etnocentriske verdensbillede levner af samme grund ikke plads til eksistensen af Ukraine, og intet fænomen får mennesker til at stå sammen og samle sig om lederen som netop et fælles fjendebillede og en rask lille krig. I hvert fald så længe han kan berette om held på slagmarken.

Verdenshistorien er i det hele taget fuld af magtfulde ledere, der har anvendt fortidens storhed som påskud til at underlægge sig de mindre magtfulde, og store fisk spiser som bekendt de små.

FRA BOWLE TIL BLENDER

Spørgsmålet er, om den menneskelige hjerne overhovedet er indrettet til at forholde sig til både det nære og det fjerne på én gang. Historisk set har det dog ofte vist sig gavnligt at få tilført viden fra verden uden for ens eget synsfelt.

Det kan være forskellige folkeslag, der har udvekslet teknologier, forbrugsgoder, fødevarer, ideer, sprog og væremåder, som det for eksempel historisk set skete langs Silkevejen i Centralasien og over Atlanterhavet. Historiens drivkraft er menneskers stræben efter at få deres levevilkår til at stemme overens med deres drømme. Det er det, der i tidens løb har fået rejsende til at krydse verdenshavene på små flydende trækonstruktioner og endeløse ørkenområder på ryggen af en kamel. Sådan argumenterer i hvert fald den amerikanske historiker William McNeill i bogen *The Human Web* fra 2003.

Det er denne stræben efter noget bedre, som har ført til, at krudt og kompas nåede hele vejen fra Kina til Europa og gjorde det muligt for europæerne at indtage Amerika, snuppe sølvreserverne og beherske verdenshavene i et halvt årtusind. Og det er den, der har beriget os med nye former for mad, musik og mode. Sådan er det gået til, at vi hvert år kan glæde os over nypillede

kartofler og nybagt rabarberkage, som for mange udgør selve smagen af den danske sommer. Kartofflen er nemlig en importvare fra Sydamerika, som først kom til Danmark i 1709, mens rabarberplanten var kendt i Kina i årtusinder, inden den fandt vej til os i 1835.

Og er der i grunden noget mere dansk end smørrebrød? Et stykke franskbrød af typen spansk landbrød tilsat grønlandske rejer og et par skiver peruviansk avocado. Dertil lidt citron, der oprindeligt er en kinesisk frugt, som vi har importeret fra Italien, og toppet med russisk kaviar. Det hele glider ned med lidt tysk hvidvin, og der skylles efter med kaffe fra den indonesiske ø Java.

Alligevel er det færdige resultat unikt dansk, for det unikke består ofte i måden at sammensætte eller blande elementer på. Fremmedelementerne er så at sige assimileret i danskheden, på samme måde som det i sin tid lykkedes at integrere den frankiske munk Ansgar, da han i 800-tallet ville have danerne til at tro på sin eksotiske mellemøstlige religion og blev en del af vores historie.

"Historie er ikke bare et andet navn for fortiden", som den engelske historiker A.J.P. Taylor ofte er citeret for at have sagt. Han mente, at historie snarere er *fortællingerne* om fortiden. Ordet er da også rundet af det latinske *historia*, som netop betyder en fortælling eller beretning om tidligere begivenheder, som vi mennesker skaber for at forklare, hvorfra vi stammer, og hvorfor vi har indrettet os, som vi har. Historie er altså kort sagt vores fælles erfaring.